

Záró beszámoló a „Heidegger és a nemzetiszocializmus – filozófiai megközelítések” című OTKA kutatáshoz.

A kutatócsoport vállalt feladatait megvalósította és azokat túl is teljesítette. A pályázatunkban hét kötet (4 monográfia, 2 tanulmánykötet és egy dokumentum gyűjtemény) megjelentetését vállaltuk, ezzel szemben 10 kötetet jelentettünk meg. Karácsony András két kötetet jelelt meg a konzervatív forradalomról és Carl Schmittől, Cs. Kiss Lajos egy vaskos kötetet szerkesztett *Carl Schmitt elméletei kortársi-kritikai kontextusban. Tanulmányok Carl Schmittől* címmel, Bartók Imre könyvet írt a késői Heideggerről, Sajó Sándor *Majdnem minden. A megtört totalitás dialektikája* címmel jelentetett meg könyvet, Olay Csaba (Weiss Jánossal közösen) a tömegkultúráról (többek között a Weimari Köztársaságban) szerkesztett kötetet, két tanulmánykötet jelent meg – egyik Gedő Éva és Schwendtner Tibor, a másik Schwendtner Tibor – szerkesztésében, melyek a kutatócsoport és más, részben külföldi szerzők tanulmányait tartalmazzák. Gedő Éva fordításában most jelenik meg a német történészvita cikkeit tartalmazó kötet, Schwendtner Tibor önálló kötetet is megjelentetett Heidegger és a nemzetiszocializmus kapcsolatáról. A kutatócsoport e publikációkkal teljesítette a két fő feladatát, egyfelől feldolgozta Heidegger és a nemzetiszocializmus kapcsolatát, másfelől azokat a kontextusokat is széles körűen kutatta és bemutatta, melyek e nehéz problematika értelmezéséhez szükségesnek tűnnek, így a konzervatív forradalom (elsősorban Carl Schmitt), más Heideggerrel kortárs szerzők, mint például Bultmann, Jaspers, Arendt, Strauss gondolatvilágát ábrázolták a kutatócsoport tagjai igen sokrétűen, de a háború utáni értelmezés kontextusait is sikerült megmutatni – elsősorban a német történészvita dokumentumainak fordításával.

A következőkben éves és személyes bontásban mutatjuk be a kutatócsoport fontosabb tevékenységeit, eredményeit.

2012

A kutatócsoport 2012-ben két szemináriumot és egy konferenciát tartott. Az első szemináriumon azokat az 33-35-ben tartott Heidegger-szemináriumok jegyzőkönyveit dolgoztuk fel, melyek Heidegger 1933-35-ös politikafilozófiai elgondolásait talán leginkább

tükrözik, a másodikon pedig Karácsony András „Polisz – sors – politika” című tanulmányát vitattuk meg. A konferencián (Miskolc, nov. 30. – dec. 1.) pedig a résztvevők előadások formájában ismertették kutatásaik eredményeit. A konferencia anyagából 2013 tavaszán könyv fog megjelenni. Bartók Imre Heidegger-könyvének kézírata is elkészült, a könyv előreláthatóan szintén ’13 tavaszán fog megjelenni.

Ami az egyes résztvevőket illeti, a következő kutatási eredményeket érték el:

Karácsony András Heidegger 1933-1935 között tartott két kurzusának az elmúlt években publikált háttéranyagát (a szemináriumok jegyzőkönyvei, Heidegger ehhez készített feljegyzései) vizsgálta. Ezeket a kurzusokat Heidegger politikai (állam-)filozófiai témakörben tartotta, s ennyiben módosítják azt a közkeletű elképzelést, mely szerint Heidegger kapcsán politikai filozófiáról nem beszélhetünk. Karácsony András e kurzusok összefüggésében konkrétan Heidegger Carl Schmitt kritikáját, illetve Hegel államelméletéről kifejtett gondolatait elemezte, s e témakörben írt két tanulmányt, melyek megjelenés előtt állnak.

Horváth Orsolya 2012-ben elsősorban a nemzetiszocializmus német protestáns teológiával, valamint egyházzal való összefüggéseit igyekezett feltérképezni történeti szempontból. A kutatások részeredményeit felhasználta a Sola Scriptura Teológiai Főiskola nyári főiskolai táborának szemináriumán is („Ne szóljunk? Szóljunk? Mit mondjunk? Teológia és egyház Németországban a nemzetiszocializmus idején – vázlatok” címmel). E kereteken belül Bultmann marburgi prédikációit vizsgálta közelebbről, amelyek majd’ mindegyike közvetlenül a második világháborút megelőzően, vagy az alatt hangzott el. A kutatást motiváló kérdés arra vonatkozott, reflektál-e Bultmann a prédikációkban, mint közvetlenül hangzó szóban, a nemzetiszocializmusra és ha igen, hogyan lehet rekonstruálni ezeket a gondolatokat a filozófiai kérdésfelvetés számára releváns módon. E vizsgálódásokat foglalta össze a kutatócsoport őszi konferenciájának előadásában.

Marosán Bence 2012-ben leginkább Husserl és Heidegger munkásságára vonatkozó összehasonlító elemzéseket végzett. Ennek során három tanulmányt készített. Az első részben Husserl és Heidegger természetfogalmát hasonlítja össze, („The Primal Child of Nature”, in *Analecta Husserliana*, Volume CXIV (2013):119-153). A másodikban a két szerző világfogalmának párhuzamait vizsgálta, („Transcendental Morphology”, in *Analecta Husserliana*, előkészületben). A harmadik, nem rég elkészült írás, Husserl és Heidegger politika-felfogásának egyes elemeit veti össze, („A költők és filozófusok állama”, kéziratban).

Ez utóbbi már Marosán kutatásainak következő fázisát készíti elő: ugyanis a tulajdonképpeni és nem-tulajdonképpeni politikai létezés lehetőségeiről szól. 2013-ban ennek a gondolatnak a mentén azt szeretné közelebbről tanulmányozni, hogy hogyan kapcsolódik össze a fordulat utáni Heideggernél, tehát a '30-as évektől kezdve, politika és művészet. Eközben nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy Heideggernél a politika nem korlátozódik a szűkebb értelemben vett politikumra, az állami élet intézményes megszervezésére és a hatalom gyakorlására, hanem olyan területeket is érint, mint az emberiség egyetemes léte, és ezzel összefüggésben a „planetáris technika”, a modern technológiának az emberi létezésre mint olyanra gyakorolt hatásai. Ezzel – az összehasonlító elemzések után – közelebbről Heidegger vonatkozó elképzeléseinek részleteire szeretne összpontosítani; arra, hogy Heidegger gondolkodásának egyes részleteit, és különösen a politika-felfogását, mennyiben határozta meg a művészet felé történő egyre intenzívebb orientáció.

Sajó Sándor cselekvés és értelmezés, gyakorlat és teória viszonyát vizsgálta, egzisztencia-filozófiai keretek között. A jólismert marxi tézist, amely szerint „a filozófusok eddig csak különféleképpen értelmezték a világot: a feladat az, hogy megváltoztassuk” (11. Feuerbach-tézis) Heidegger is tárgyalta, és fejtegetése szerint a tézis eltorzítja az értelmezés és a cselekvés közötti bonyolult kölcsönviszonyt. A megváltoztatáshoz ugyanis az kell, hogy először elképzeljük azt, hogy milyen lesz a megváltoztatott világ, azaz eleve arra van szükség, hogy értelmezzük a világot. Következésképpen nincs ellentét a Marx által szembeállított filozófia-koncepciók között. A filozófia: cselekvés, ha cselekvésen nem szűkebb értelemben vett politikai cselekvést értünk. Egy egzisztencia-filozófia perspektívájából (Sajó Sándor ennek alakváltozataiként tekinti Heidegger, Scheler, Sartre, Merleau-Ponty, Richir filozófiáját is) a marxi koncepció egológiai naivitásként jelenik meg. A fenti idézetben szereplő „világ megváltoztatása” szókapcsolat a világnak mint a szubjektummal szembenálló létezőnek a koncepcióját implikálja, amely legjobb esetben az eszköz-szerű tárgyak modelljét veszi alapul, de semmiképpen sem egy interszubjektív világot; nem egy olyan egzisztenciát (Heideggerrel vagy Merleau-Ponty-val szólva: világban-való-létet vagy világon-létet), melyet az állandó értelemképződés jellemez.

Toronyai Gábor 2012-ben feldolgozta a „Leo Strauss és Heidegger” kutatási résztéma elsődleges és másodlagos irodalmának zömét. Előadást tartott „Leo Strauss és Heidegger: Filozófia, történelem, politika” címmel a kutatócsoport őszi miskolci konferenciáján. 2013 január végéig készül el a kutatócsoport tanulmánykötetébe szánt rövid tanulmánya, amelyben

Strauss azon nézeteit mutatja be, amelyeket Heideggernek a politikához, illetve a politikai filozófiához való filozófiai viszonyáról alkotott.

Schwendtner Tibor Heidegger '33-as politikai szerepvállalásának egyik fő motívumát vizsgálta, amely a német egyetem reformja volt. Heidegger ezen belül két feladatot jelölt meg a beszédeiben, és más megnyilatkozásaiban. Egyfelől a szétesett, saját lényegüktől elidegenedett szaktudományok megújítását, a filozófia és a szaktudományok viszonyának újraalakítását, másfelől pedig a német nép nevelését, sőt átnevelését tűzte ki célul. E forradalmi átalakulás centrumában szerinte az egyetemnek kell állnia, melynek intézményes átalakítását szükségszerű előfeltételnek tekintette. Schwendtner kutatásainak vezető kérdése, hogy miként kapcsolódik össze Heidegger gondolkodásában e két, nagyon eltérőnek tűnő feladat: a szétesett tudomány újraegyesítése a filozófia égisze alatt és a német nép átnevelése, közösséggé szervezése? A kutatások eredményét a következőképpen lehet összefoglalni: A német nép küldetését Heidegger metafizikai jellegének kiteljesítésében látta. Úgy vélte, hogy a görögök által alapított nyugati kultúra kifulladásra jutott és a német nép küldetése nem kevesebb, mint a nyugati kultúra metafizikai újraalapítása. Heidegger célja a görög polisz ismétlése volt: a németiséget azzá tenni a Nyugat számára, amit az elmúlt 2500 évben a görögség jelentett. Az új alapítás, melyet Heidegger '33-35 körül politikai értelemben elgondolt, egyfelől a német nép metafizikai értelemben vett önmagára találását, másfelől a tudományok institutionális és metafizikai megújítását is jelentette a német filozófus számára.

Olay Csaba kutatásai során a politikai fogalmának két, paradigmátikus kidolgozását vizsgálta Carl Schmitt és Hannah Arendt gondolkodásában. A két koncepció közös jellemzője, hogy egyaránt figyelembe veszik a politikai dinamikus jellegét. Elsődleges elemzési szempontot alkot a politikai meghatározásának viszonya az államhoz, politikai intézményekhez és az emberi együttélésből eredő igazgatási feladatokhoz. A kutatások eredményeinek kifejtésében Olay Schmitt *A politikai fogalma* című munkájára, valamint Arendt *Vita activa* és *A forradalom* című írására támaszkodott.

Gedő Éva azt az ellentmondásos helyzetet próbálta megvizsgálni, hogy 1932-33-ben Carl Schmitt a birodalmi elnöki rendszer „koronajogászként” lépett fel, ekkoriban a nemzetiszocialista párt betiltását szorgalmazta, nem egészen egy évvel később azonban már a nemzetiszocialisták koronajogászként szerepelt. Gedő a kutatásaiban arra a kérdésre kereste a választ, hogy miképp értelmezhető ez a pálfordulás? Elfogadható-e az a magyarázat,

miszerint Schmitt nihilista beállítottságú karrierista volt, vagy pedig fellelhetünk Schmitt gondolkodásában egy olyan dimenziót, amely felől 1932-es és 33 utáni pozíciója egységben látható? A feltett kérdésekre a választ Schmitt diktatúra-felfogásának elemzése révén ehet megkapni, hiszen ez tartalmazta a birodalmi elnök helyzetére vonatkozó reflexiókat is. A birodalmi elnök politikájában kétértelműség mutatkozik – nehéz eldönteni, az elnök tevékenysége feltartóztatta-e, vagy éppen ellenkezőleg, felgyorsította-e a weimari köztársaság bukását –, s ez Schmitt diktatúra-felfogásában is visszaköszön, amennyiben az alkotmány felfüggesztése egyrészt mint a diktatúra bevezetésének indoka szerepel, egyszersmind éppen ez jelenti a diktatúra által használt legfőbb eszközt is. A diktatúra lényege „az alkotmányt in concreto megszünteti, hogy ugyanazt az alkotmányt a konkrét fennállásában (in ihrem konkreten Bestand) megvédje egy támadással szemben (...) amely ezt az alkotmányt megkísérli megszüntetni (aufzuheben droht)”. CS, Diktatur, S. 133. Eszerint a diktatúra legitimációja és a cselekvésének tartalma egyaránt a normatagadásban rejlik. Itt valójában egy olyan alapgondolat jelenik meg, amely Schmitt életművében már kezdettől fogva mindvégig jelen van: „a normatagadás identitáskonstituáló státuszának” tézise. E tézis egyfelől rendkívül problematikus, mert az univerzalizmusellenességből táplálkozik és a mindenkori cselekvőképesség fenntartására irányul. Ugyanakkor bűjtött módon szisztematikus értelmeket takar, amelyek filozófiailag is tanulságosak lehetnek: a normatagadás egyfelől jelentheti valamely adott norma felfüggesztését, de jelentheti azt is, hogy az individuum aktivitása, a negáció és a normativitás képződése között belső kapcsolat van.

Cs. Kiss Lajos azt kutatta, hogy igaza van-e Leo Staussnak, aki a politikafilozófia hanyatlásának okait elemezve azt állítja, hogy a 20. századi modernitás nagy filozófusai, s közülük is elsősorban Martin Heidegger, nem dolgoztak ki tematikusan és rendszeres formában politikafilozófiai elméleteket. Leo Straus tézisével kapcsolatban Cs. Kiss azt az álláspontot képviseli, hogy a politikafilozófia hanyatlásának döntő oka a politika, illetve a politikai fogalmával kapcsolatos alapvető tisztázatlanság. Ezt a tisztázatlanságot a politikafilozófia hagyományos változatai nem képesek eloszlatni, mert a politikát az erkölcsi cselekvésre, illetve az etikai problematikára vezetik vissza, s mert figyelmen kívül hagyják a politikai problémájának szociológiai és jogtudományi értelmezéseit, amelyek a 20. század első harmadában a politikai fogalmának a “felfedezéséhez” és kidolgozásához vezettek. Cs. Kiss szerint Martin Heidegger ebben a vonatkozásban szemléletmódváltást hajtott végre a jogtudós Carl Schmitt-tel folytatott imaginárius vitájában. E vitának a rekonstrukciójával Cs.

Kiss a politikai fogalmának két, alternatív, változatát mutatja be, s azt próbálja még megmutatni, hogy a politikafilozófia mint normatív elmélet megalapozható az erkölcsi-etikai problematikára történő vonatkozás nélkül.

2013

Az OTKA-kutatócsoport legfontosabb 2013-as rendezvénye egy nemzetközi konferencia szervezése volt „Philosophie und Nationalsozialismus” címmel az MTA BTK Filozófiai Intézettel közösen (Gángó Gábor és Schwendtner Tibor szervezésében), itt neves német kutatók is szerepeltek (Reinhard Mehring, Jens Thiel), akiknek az előadásait magyar nyelven a készülő tanulmánykötetben jelentettük meg.

Schwendtner Tibor többek között Heidegger a harmincas évek második felében kifejtett náciizmus kritikájával foglalkozott. Szerinte e kritikát nem lehet elválasztani Heidegger filozófiai fordulatától: a náciizmus kritikája szerves részét képezi a késői Heidegger léttörténeti gondolkodásának. Az egyik tanulmány már elkészült, a második pedig most készül. Schwendtner az elmúlt évben két magyar és két nemzetközi konferencián adott elő a témába vágó kérdésekről.

Cs. Kiss Lajos jelenleg egy nagyobb terjedelmű kéziratot dolgozik, mely *A politikai fogalmának alternatív konstrukciója. Carl Schmitt és Martin Heidegger politikafilozófiája.* címet viseli. Az összehasonlító elemzés nincs lezárva, de olyan előkérdéseket kell tisztázni, ami szükségessé teszi a fenomenológia és a politikai viszonyának tágabb értelmezését. A készülő kötet számára végül *A fenomenológia és a politikai problémája* című írás kerül megjelentetésre. Az írás egy nagyobb, négy fejezetre tagolódó munka bevezetése, amely kísérletet tesz Edmund Husserl 'nempolitikai' fenomenológiája politikai vonatkozásainak a rekonstrukciójára (vagy inkább: dekonstrukciójára). A kutatás folyamatban van, az egyes fejezetek a kidolgozás sorrendjében lesznek publikálva.

Karácsony András a 2013-as évben folytatta a konkrét kutatási témája (Carl Schmitt jog- és politikafelfogása) területén a munkát. Ez alapvetően Heidegger 1933-1935 között tartott szemináriumainak, az elmúlt években publikált lejegyzésein alapuló vizsgálódást jelentette. A pályázat keretében három munkát készített el: 1) Egy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Jog- és Államtudományi Kara által kiadásra előkészített tanulmánykötetben szerepel a *POLISZ – SORS – POLITIKA (Heidegger vitája Schmitt-tel)* c. tanulmánya (megjelenés: 2014). 2) A kutatócsoport konferenciáján HHeidegger Hegel államfelfogásáról) a kutatócsoport résztvevői által készített tanulmánykötetben megjelenésre előkészített. 3) Elkészült egy tanulmánykötete (*Mozaikok. Politika – értelmiség - konzervativizmus*), mely részben Carl Schmitt-tel, illetve a „Weimari korszak” konzervatív forradalmával kapcsolatos írásait tartalmazza (megjelenés: 2014, Attraktor Kiadó).

Toronyai Gábor 2013-ban tovább folytatta a „Leo Strauss és Heidegger” kutatási résztéma elsődleges és másodlagos irodalmának feldolgozását és elkészítette a kutatási eredményeket összefoglaló írását a kutatócsoport tagjai által írt tanulmányokból várhatóan 2014-ben megjelenő kötetbe. A tanulmány címe: „Heidegger gondolkodásában nincs hely politikai filozófia számára”. Leo Strauss Heidegger gondolkodásának a politikához és a politikai filozófiához való viszonyáról. A Strauss-irodalomban csak az utóbbi bő évtizedben kapott nagyobb hangsúlyt Heidegger Strauss számára való jelentőségének kutatása és egyúttal Strauss Heidegger-kritikájának mélyrehatóbb elemzése. Az első és egyetlen monográfia 2011 végén jelent meg. Szerzője Richard Velkley, címe: *Heidegger, Strauss, and the Premises of Philosophy. On Original Forgetting* (Chicago, London, etc: The Univ. of Chicago Press). Velkley könyvében még nem vette figyelembe Heidegger 2009-ben, illetve 2011-ben megjelentetett, az 1933-1934-es, illetve 1934-1935-ös téli szemeszterekben, politikai filozófiai témákról tartott szemináriumainak anyagát. Toronyai megítélése szerint azonban ezeknek a heideggeri szövegeknek a beemelése az elemzésbe - amiket minden valószínűség szerint Leo Strauss sem ismert - alapján véve nem készíti a kutatást Strauss Heidegger-képének átértékelésére. Inkább ellenkezőleg: néhány ponton további alátámasztást és fontos adalékokat szolgáltat hozzá. Toronyai írásának írás egyik célja, hogy a straussi Heidegger-kritika politikai filozófiai dimenziójának bemutatása során néhány releváns ponton a szóban forgó heideggeri szövegeket is bevonja a képbe.

Olay Csaba kutatásai 2013-ban az pályázati tervben elgondolt módon elsősorban Carl Schmitt és Hannah Arendt munkájára irányultak, melyek Heidegger és a nemzetiszocializmus kutatásának szélesebb szellemtörténeti közegét, a weimari időszakot érintik. Schmitt vonatkozásában sikerült kidolgozni és elmélyíteni a gondolkodása középpontjában álló politikafogalmat, míg Hannah Arendt esetében a nyilvánosság kulcsfogalmát tudta egy német nyelvű tanulmányban kifejezni.

Gedő Éva 2013 márciusban „Normativität und Existenz. Bemerkungen zum Begriff des Politischen von Carl Schmitt” címmel előadást tartott Budapesten a Philosophie und Nationalsozialismus nemzetközi konferencián. Gedő szerint a schmitti politikum-fogalom az erőszak elméleti tematizálására vállalkozik, amelyet számos politikai filozófus (Arendt, Habermas, Lévinas) illegitimnek tekint. A schmitti politikum-fogalom szisztematikus jelentősége azonban paradox módon akkor tud megmutatkozni, ha nem fogadjuk el a politikum-fogalom nem normatív jellegére vonatkozó schmitti öntabusító előfeltevést. A politikum-fogalomban kiváltképp az ellenség és a szuverenitás fogalma tekintetében jelentkező kétértelműségek utalnak arra, hogy a schmitti politikum-fogalom mögött látenssen folyamatosan érvényesítve van a normativitás mozzanata. Reinhard Mehring „Nemzetiszocialista filozófia, Heidegger és a Schmitt-kritika” című tanulmányát lefordította. A konferencia kötet társszerkesztője.

Sajó Sándor 2013-ban egy könyvön dolgozott, *Majdnem minden. A megtört totalitás dialektikája* címmel. Kutatásaival kapcsolatban előadást tartott „A kétségbeesés dialektikája” címmel az ELTE BTK Filozófia Intézetében, a következő eseményen: *Fenomenológia Workshop a Magyar Fenomenológiai Egyesület, az Erdélyi Magyar Filozófiai Társaság és a Kolozsvári Akadémiai Bizottság Filozófiai Szakbizottságának szervezésében*. 2013 nyarán előadást tartott „Sense Formation and the Uncanny” címmel a 23. Filozófiai Világkongresszuson, Athénban.

Bartók Imre egy most megjelenő könyvön dolgozott, melynek munkacíme *Időbeliség és történetiség Heideggernél és Celannál*. A könyv több írást tartalmaz, amelyek eltérő szempontrendszer szerint igyekeznek feltérképezni az időbeliség és a történetiség kérdéseit. A könyv gerincét alkotó szakasz Heideggerrel és a *Lét és idő* időfenomenológiájával, továbbá a halálproblematikával foglalkozik. Noha Heidegger nem véletlenül kerül az elemzések középpontjába, senki sem állíthatja, hogy az időbeliség kérdése ne volna tárgyalható a heideggeritől eltérő szempontok szerint is. Ezen megközelítésekre több alkalommal is kitér az írás - egy, a filozófiatörténetben, szűkebben véve a hermeneutikai filozófia történetében valamelyest polgárjogot nyert fordulattal élve: Heideggerrel kell Heideggerrel szemben gondolkodnunk. Mindez elvezet egy további kérdéshez, amely általában véve a filozófia, illetve a metafizika lehetőségeire és esélyére utal – egy újabb olyan kérdéskörrel van szó, amely szintúgy felbukkan (a kései) Heidegger munkásságában. A könyv legnagyobb hányadát kitevő részben tehát egymással párhuzamosan halad egy problémaorientált és egy

módszertani érvelés. A függelék alkotó további szöveg, amely Paul Celannal foglalkoznak, mindkettőhöz kapcsolódik.

Horváth Orsolya 2013-ban kidolgozta a 2012. év végén megrendezett konferencián tartott előadását. A tanulmány címe: „Bultmann reflexiói a nemzetiszocializmusra marburgi prédikációiban”. A szöveg jelenleg első közlésként megjelenés alatt áll a *Theológiai Szemlében* (előreláthatólag 1/2014; az OTKA támogatása feltüntetésre került), valamint a hamarosan megjelenő konferenciakötetben. Emellett a 2012-ben tartott nyári szeminárium anyagát is továbbgondolva született meg „A nemzetiszocializmus mint politikai vallás” című tanulmány, amely a *Sola Scriptura teológiai szakfolyóirat* 2013/2. számában jelent meg.

Marosán Bence 2013-ban leginkább összehasonlító kutatásokat végzett; részben azt vizsgálta, hogy milyen fontos párhuzamok, különbségek, hatástörténeti összefüggések mutathatók ki Husserl és Heidegger filozófiájának bizonyos alapfogalmai között, részben pedig azt próbálta megmutatni, milyen viszony fűzi e két gondolkodót a német filozófia korábbi korszakaihoz és tradícióihoz (mindenekelőtt a felvilágosodáshoz és a romantikához). Az összehasonlító elemzések célja mindenekelőtt az volt, hogy világosabbá tegyék, hogy a két gondolkodó mely filozófiai hagyományokhoz kötődött elsősorban. Husserl esetében a felvilágosodással és a modernitással való kapcsolat nyílt és felvállalt; ezt a hagyományt próbálja meg alkotó módon továbbvinni és továbbgondolni. Heidegger, a másik oldalról, Marosán szerint annak ellenére a romantikához köthető, hogy szinte teljes életművén keresztül a szerző állandóan és kitartóan tiltakozott az ellen, hogy valaki őt egyetlen gondolati áramlat alá próbálja meg besorolni. Önértelmezése szerint Heidegger az általa megteremtett létgondolkodásban (a létkérdés kontextusában) helyezett el és értelmezett újra minden korábbi fejleményt a nyugati filozófia történetében.

2014

A kutatócsoport 2014-ben két szemináriumot és egy konferenciát tartott. Az első szemináriumon Heidegger 2014-ben megjelent gondolati naplójának, az úgynevezett *Fekete füzetek*nek a rektorátus idejében készített részét értelmeztük (máj. 30.), a másodikon Husserl és a politikai filozófia viszonyát dolgoztuk fel (okt. 29.). Az Eszterházy Károly Főiskolán rendezett konferencián („*Hermeneutika, fenomenológia, politikai filozófia*” –, Eger, 2014. november 27-28.) pedig a résztvevők előadások formájában ismertették kutatásaik eredményeit. A konferencia anyagából 2015 őszén könyv fog megjelenni. A kutatócsoport

résztevői három önálló kötetet jelentettek meg ebben az évben (Karácsony András, Bartók Imre, Sajó Sándor), az első konferencia kötete technikai okokból átcsúszik 2015-re.

Ami az egyes résztvevőket illeti, a következő kutatási eredményeket érték el:

Karácsony András továbbfolytatta a konkrét kutatási témája (Carl Schmitt jog- és politikafelfogása) területén a munkát. Ez Schmitt két intellektuális kapcsolatrendszerének vizsgálatát jelentette: egyfelől Max Weberhez, másfelől pedig Ernst Jüngerhez fűződő viszonyának elemzését. Karácsony a pályázat keretében két konferencia előadást tartott. Az egyik „Max Weber hatása Carl Schmittre” címet viselte (2014. november 6. Budapest, ELTE BTK Filozófiai Intézet, a konferencia címe: A társadalom, az egyén és az intézmények. Az előadás bemutatta, hogy Weber eszméi – főként a karizmatikus uralomról és a „varázstalanításról” – jelentősen hatottak Schmitt politikai teológiájára, szekularizációfelfogására. A másikat Egerben: „Schmitt – Jünger viszony a levelezésük tükrében” Az előadás bemutatta, hogy az esszéista, regényíró Ernst Jüngerre Schmitt „politikai” meghatározása mély benyomást tett és – noha hullámzó intenzitással, de – folyamatosan ápolta, fenntartotta a baráti, szellemi kapcsolatot, azonban soha nem értette meg és téves életdöntésnek tartotta Schmitt túlzott konformitását a náci rendszerhez. Azonfelül megjelentetett egy tanulmánykötetet (*Mozaikok. Politika – értelmiség - konzervativizmus*), mely részben Carl Schmitt-tel, illetve a „Weimari korszak” konzervatív forradalmával kapcsolatos írásait tartalmazza.

Horváth Orsolya kutatásai során a Bultmann – Heidegger viszonyra, valamint – e szellemi kapcsolathoz szorosan kötődve – Heidegger istenkérdésére helyezte a hangsúlyt. 1933-ban mindkét gondolkodó felszólal az egyetemen, és egymás megnyilvánulásait aztán olvassák is. Bultmann május 2-án, előadásai megkezdése előtt, „A teológia feladata a jelen helyzetben” címmel a marburgi egyetemen reflektál a jelenre, míg Heidegger május 27-én tartja meg rektori beszédét Freiburgban „A német egyetem önmegnyilatkozása” címmel. A két beszéd bár mutat fel párhuzamokat, üzenetüket tekintve mégis lényegileg különbözőek. A különbség gyökere a különböző kiindulópontokban állhat, tudniillik a filozófiai kritika és a (nem teológiai, hanem) kérügmatis kritika közötti különbségben. Heidegger istenkérdése kapcsán a Beiträge állt a középpontban: „az utolsó isten” gondolatának az elemzése.

Marosán Bence részben az előző év kutatási programját folytatta, azaz Husserl és Heidegger politikafelfogásában található hasonlóságokra és különbségekre összpontosított.. A projektet

kiegészített egy további kutatási témával: politika és művészet viszonya Heidegger gondolkodásában, különösen a harmincas évek első felében (1935-ig. Marosán október 29-én előadóként vett részt egy műhelyszemináriumon, melynek címe „Husserl és a politikai filozófia viszonya” volt; továbbá részt vett az egri konferencián, ahol előadást tartott „Művészet és politika viszonya Heidegger 1933-34-es előadásaiban” címen.

Sajó Sándor megjelentett egy monográfiát *Majdnem minden. A megtört totalitás dialektikája* címmel. A *megtört totalitás* koncepciója egyszerre foglalja magában a totalitás transzcendentál-filozófiai igényét és a totalitás filozófiájának elvi kivitelezhetetlenségét. A tapasztalat filozófiájaként szembenáll minden fizikalista elképzeléssel, ugyanakkor a hierarchizált egológiát és alterológiát, valamint a neutrális totalitás filozófiáját is igyekszik elkerülni. Sajó Egerben „Kivétel és szabály” címmel tartott előadást, továbbá a következő előadásokat tartotta:

- „Totality: Phenomenology and the Young Lukacs”, *Continental Encounters: The History of Phenomenology in Eastern Europe Workshop*, Institut für die Wissenschaften vom Menschen, Wien.
- „Theoretical Approaches to Otherness”, talk and round table discussion, *Gogol Kolozsváron/Cardiffban*, „Representations of the Other” c. nemzetközi project, Kolozsvár.
- „Elmosódó életvilág”, *Életvilág-konferencia*, ELTE BTK Filozófia Intézet, Budapest.

Bartók Imre befejezte és megjelentette *A hamis Alef – Kezdet és temporalitás* című könyvét. A filozófia zárt fogalmi rendszerként sajátos vakfolttal rendelkezik, amennyiben nem képes tisztán rálátni arra a helyre, ahonnan megfogalmazódik. „A filozófusnak mindannak a totalitását kell leírnia, ami létezik. Ámde ez a totalitás magát a beszédet is magába foglalja, különös tekintettel magára a filozófiai beszédre.” Kojévenek ez a gondolata nem csak Hegelre vonatkoztatva megvilágító erejű, ahogyan egyébként a hegeli tétel – „Az igaz az egész” – sem csupán a hegeli filozófia szelíd tébolyának jele.

Toronyai Gábor egyrészt Heideggernek a kutatócsoport témájában újabban megjelent szövegeit (Schwarze Hefte) tanulmányozta, másrészt pedig Edmund Husserl filozófiájának politikai filozófiai aspektusait kutatta. Ez utóbbi témában tartott konferenciaelőadást a kutatócsoport által szervezett egri konferencián: „A politikum és az állam transzcendentális fenomenológiai 'helye'” címmel.

A Husserl-kutatás közismert ténye, hogy a transzcendentális fenomenológia létrehozójának gondolkodását a politikai, illetve politikai filozófiai témák tekintetében nemcsak a tematikus hiány, hanem a gondolkodó „nempolitikai” beállítottsága is jellemzi. Mindazonáltal a tematikus hiány és a nempolitikai beállítottság téziseinek érvényessége mellett is világosan körülhatárolható mind a „politikum”, mind az „állam” helye a husserli transzcendentális filozófia gondolati-módszertani kibontakozásában.

Schwendtner Tibor a kutatócsoport szervezése mellett folytatta tervezett könyvének (Heidegger és a nemzetiszocializmus) előkészítését, előtanulmányok (pl. „Tirannia és filozófia, avagy náci volt-e Heidegger?”, várható megjelenés 2015) , illetve már négy könyvfejezet megírásával. A kutatási témájában új helyzet állt elő, mert megjelent Heidegger gondolati naplójának első három kötete, mely 1931-től 1942 elejéig tartalmaz feljegyzéseket (a negyedik 1942-48 közötti bejegyzéseket tartalmazó kötet idén jelenik meg) és túlzás nélkül állítható, hogy e téma kutatásában és annak politikai megítélésében rengeteg mindent újra kell gondolni. Schwendtner több írásában és előadásában megkezdte a tanulságok levonását, és könyve egész koncepciójának átgondolását.

Schwendtner konferencia-előadásai:

„Németek, pápuák, nem-árják. Husserl a ‘német nép történelmi küldetéséről’”, előadás a Magyar Fenomenológiai Egyesület éves „Életvilág” című konferenciáján, Budapest 2014 március 20-21.

„Von der Freiheit zum Geschick. Die Möglichkeit der kollektiven Praxis bei Heidegger” előadás, „Freiheit und Geschick. Denkwege mit und nach Heidegger” V. Meßkircher Heidegger-Konferenz, Meßkirch 2014 május 22-25.

„A szabadságtól a sorsközösségig. A kollektív praxis lehetősége Heideggernél” vitaindító előadás MTA BTK Filozófiai Intézet, 2014 november 10.

„Fenomenológia és rasszizmus. Husserl és Heidegger viszonya a rasszizmushoz” egri konferencia

Olay Csaba folytatta a pályázatban meghatározott konkrét kutatási témája (Hannah Arendt és a XX. század első felének politikafilozófiája) feldolgozását, mely részben önálló tanulmányokhoz, részben szerkesztett kötetekhez vezetett. Olay két nemzetközi konferencia előadást is tartott:

„Comprendre et exister: Heidegger et Gadamer” (2014. január 30-31, Róma Magyar Akadémia, *Constellations herméneutiques. Interprétation et liberté* (szervező: Olay Csaba))

„L'être-possible et le concept du monde chez Heidegger” (2014. augusztus 26-30, Rabat (Marokkó), *Le possible et l'impossible*. 35. ASPLF-világkongresszus)

Gedő Éva kutatásaiban a történetiség problémájának egzisztenciafilozófiai összefüggéseivel foglalkozott, elsősorban Reinhart Koselleck történetiség-felfogásával. E történetiség-fogalmat az emberi egzisztenciához való viszonya tekintetében kettősség jellemzi: egyfelől az emberi egzisztencia *önvonakozásának végeességére* vonatkoztatottan tételeződik. Ugyanakkor a történetiség olyan *formális a priori* státuszt kap Kosellecknél, amely az egyedi emberi cselekvés számára lehetőségfeltételként szolgál, ontológiai érvényességét tekintve felülírja a konkrét személyek aktivitását.

Gedő előadásai: „A rosszhiszeműség fogalma *Sartre*-nál”, *Más elmék* című konferencia, Kaposvár, 2014. január, „A daseinanalízis betegségfogalma”, *Freud és Heidegger nyomdokain* című konferencia, Pécs, 2014., „Történetiség és politikum Kosellecknél”, egri konferencia

Cs. Kiss Lajos

A politikai problémájának fogalmi megragadását Carl Schmitt és Martin Heidegger kapcsolatában vizsgáló kutatás tárgyi és módszertani megfontolásokból következően kiterjedt Edmund Husserl politika- és államfelfogásának rekonstrukciójára. A kiterjesztés, amelyet a fenomenológia politikafilozófiai alkalmazási lehetőségeinek tisztázására irányuló érdeklődés indokol, az egyoldalú értelmezés elkerülése érdekében módszertanilag szükségessé tette a politikai fogalma jogtudományi, szociológiai, politikafilozófiai konstrukcióinak modellezését. A pályázat keretében, kapcsolódva a kutatási programban részt vevők munkáihoz, a következő írások készültek el:

1. Az „Edmund Husserl és a politikai problémája” című tanulmány. 2. A „Martin Heidegger és a politikai fogalma” című konferencia-előadás, amely a Husserl-tanulmányokban követett eljárás alkalmazásával tesz kísérletet a politikai rekonstrukciójára.

2015

A kutatócsoport 2015-ben is aktív tevékenységet folytatott. Két alkalommal tartottunk szemináriumot: április 17-én Karácsony András vezetésével Gottfried Benn '33-as tevékenységét vitattuk meg Benn kapcsolódó írásainak alapján, október 9-én pedig Cs. Kiss

Lajos „Totális állam: mítosz és elmélet” című tanulmányát beszéltük meg. A kutatócsoport tagjai – amint az alábbi áttekintésből és a megadott publikációs jegyzékből is látszik – igen jelentős munkát végeztek. A második konferenciakötet kézírata összeállt, 2016-ban fog megjelenni, benne több fontos külföldi szerzők által írt cikk és Heidegger '33-as tevékenységére vonatkozó dokumentum fordításával. A következő évben terveink szerint egy hazai és egy nemzetközi konferenciát szervezünk, a hazainak a témája a totális állam lesz (április), a nemzetközi pedig Jaspersnek az egyetem eszméjével kapcsolatos elgondolásait vizsgálja (november).

Schwendtner Tibor elsősorban Heidegger és nemzetiszocializmus kapcsolatát feldolgozó monográfiáját írta, a kézirat 2016-ban lesz kész – a *Fekete füzetek* megjelenésére tekintettel az OTKA egy évvel meghosszabbította a kutatási projekt időtartamát. Az OTKA támogatásával Vallendarban 2015 júliusában „Wissenschaft, Universität und Staat in den „Schwarzen Heften“ címmel tartott előadást az „1. Kolloquiums zu den *Schwarzen Heften*” című konferencián. Továbbá a következő hazai előadásokat tartotta a témáról: „A szabadságelvű Heidegger-értelmezés vége? A 'Fekete füzetek' és ami utána következik”, előadás az ELTE Filozófiatörténeti Fórumának meghívására, Budapest, ELTE, 2015 március; „Léttörténet és eszkatológia – Heidegger történelemfilozófiája a *Fekete füzetekben*” előadás a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Filozófiai Intézete meghívására, Budapest, ELTE, 2015 szeptember; „Egyetemi autonómia versus német küldetés: Megjegyzések Heidegger '33-34-es egyetempolitikai tevékenységéhez” előadás az ELTE BTK Filozófia Intézet évnyitó, „Tudás és szabadság” című konferenciáján, 2015 október; „Válság és értelemalapítás. Husserl és Heidegger történelemfilozófiája a 30-as években” előadás az Eszterházy Károly Főiskola által szervezett „Trauma és válság” című konferenciáján, 2015 október.

Karácsony András elsősorban a Carl Schmitt politikai teológia felfogását elemző monográfiáján dolgozott, amely jelentős részben (90%-ban) elkészült, s amely – előreláthatóan – 2016-ban kerül publikálásra. Továbbá Karácsony a schmitti politikai teológia problematikához kapcsolódó olasz jogfilozófus, Giorgio Agamben „kivételes állapot” értelmezéséről tartott konferencia előadást („*Kivételes állapot a jogban és a jogon túl*”. 2015. október 16. rendező: ELTE ÁJK).

Toronyai Gábor azt a problémát kutatta, hogy miként lehetséges a késő husserli transzcendentális fenomenológiai módszer összefüggésében felmutatni a *politikum* és az *állam* „helyét” és ebből fakadóan értelmezni e politikai filozófiai kulcsfogalmakat. Az interszubbektivitás husserli elgondolásából a *politikum* következő fogalmának következő értelmezésére jutott: A kommunikatív normalizációs valóságképzés folyamatából a *politikum* kettőssége adódik: i. a vélemények kommunikatív normalizációjának, a kommunikációs folyamat jellegének, a *kommunikáció szerkezetének* a meghatározása, döntő alakítása; ii. a *kommunikáció tartalmának*, az irányadó eszméknek, a társadalom célkitűzéseinek eldöntése. A két mozzanat összekapcsolásával a *politikum* mint kommunikatív normalizációs valóságképzés: *rend- és rendszerképzés az aktuálisan együttélő emberek kommunikációs közösségében*. A *politikum* így rekonstruálható fogalma *általában véve* a rend-nélküliséggel, az anarkhiával, a káosszal mint nempolitikai állapottal áll szemben és egyben a politikai állapot lehetőségfeltételét alkotja.

Az *állam* transzcendentális fenomenológiai „helyének” értelmezhetőségét tekintve pedig arra jutott, hogy ezt az *interkulturalitás*, a *történelem* és az *egyetlen világ* létrejövételének probléma-összefüggésében fedezhetjük fel. Az *egyetlen világ* létrehozásának filozófiai-történelmi projektuma adja meglátása szerint az *állam* transzcendentális fenomenológiai értelmezésének lehetőségét. Az *állam* e projektumnak alárendelt: funkciója a kulturális pluralitás problémájának oldása az *egyetlen világ* feladateszméjének vezérlete alatt. Közelebből az *állam* értelméből fakadó feladata a kommunikatív-kulturálisan szükségképpen megosztott együttlétező embercsoportok, közösségek sokaságának az egyesítése és az egyesítés fenntartása a generációk váltakozásában, áramlásában.

Sajó Sándor a *Majdnem minden. A megtört totalitás dialektikája* címmel 2014-ben megjelent könyve angol változatán dolgozott. Ezzel összefüggésben a következő angol nyelvű előadásokat tartotta: „On Exception” címmel a *Russian Institute for Advanced Studies*-ban (Moszkva), „A Transcendental Philosophy of Ambiguity” címmel az *Orosz Tudományos Akadémia Filozófiai Intézetében* (Moszkva), „The Dialectic of Cracked Totality” címmel a *Freie Universität*-en (Berlin), „Why Images Matter” címmel a *Humboldt Universität*-en (Berlin), valamint „Is Experience Diacritical?” címmel a *Welt und Unendlichkeit. Ein deutsch-ungarischer Dialog in memoriam László Tengelyi* konferencián, az *Internationale Zentrum für Philosophie*-ban (Bonn).

Loboczky János „Gadamer filozófiája a két világháború közötti időszakban” című témát kutatta. Ez azért érdekes az OTKA témája kapcsán, mivel Gadamer maga is Heidegger tanítvány volt, valamint több visszaemlékezésben, illetve interjúban is foglalkozott a náci-korszak filozófiai életével és a saját tevékenységével is (pl. egy 1989. július 4-i beszélgetés a Radio Bremen/Südwestfunkban, amely a *Das Argument*, 32. évf. 1990/július-augusztusi számában jelent meg; valamint H.-G. Gadamer: *Philosophische Lehrjahre*, Vittorio Klostermann, 1977. c. kötetben). A kutatásaiban elsősorban arra kereste a választ, hogy Gadamer miért foglalkozott a harmincas években kitüntetetten a görög filozófiával, különösképpen Platón filozófiájával. Ennek a kérdésnek az első feltérképezése a *Miért Platón? – Gadamer Platón-értelmezései a 30-as-40-es években* című tanulmány, amely egy, az OTKA keretében szervezett konferencián elhangzott előadás kibővített változata.

Marosán Bence Péter leginkább Heidegger művészet- és politika-felfogásának összefüggéseit vizsgálta. A közös kontextus mindkettő számára: az igazság heideggeri elmélete. A jövőben azt kívánja vizsgálni, hogy a két problémakör (művészet és politika) kapcsolata hogyan változott Heidegger gondolkodásában a harmincas években; különösen a harmincas évek második felében; speciális tekintettel Nietzsche előtérbe kerülésére a szóban forgó évtized második felében. A projekthez kapcsolódó előadást tartott Edmund Husserl kései, harmincas évekbeli történelemfilozófiájáról. („Szabadság és megismerés Edmund Husserl ismeretelméletében és történelem-filozófiájában”. „Tudás és szabadság”, az ELTE BTK Filozófia Intézet, évadnyitó konferenciája, 2015. október 1-2.).

Olay Csaba az OTKA-kutatás támogatásával Berlinben „Öffentlichkeit und Partizipation” címmel konferenciát szervezett, előadást tartott, valamint a Humboldt Egyetemen „Der junge Lukács” címmel szemináriumot tartott. Jaspers Fellow-ként Oldenburgban a Karl Jaspers-Haus vendége volt októberben, ahol „Lukács und Jaspers” címmel tartott előadást, továbbá az olasz-német Villa Vigoni Jaspers-konferenciáján és a Német-Magyar Filozófiai Társaság bonni konferenciáján tartott előadásokat novemberben.

Cs. Kiss Lajos a fenomenológiai politika-filozófia lehetőségét elemző tanulmányhoz kapcsolódva, Husserl válság-írásainak a nézőpontjából (A filozófia, mint szigorú tudomány, Fichte-előadások, *Kaizo*-tanulmányok, Az európai tudományok válsága) kísérletet tett az állam és a politika fenomenológiai fogalmainak a rekonstrukciójára. Marosán Bence és Toronyai Gábor hasonló témájú tanulmányaival a kutatási programon belül világosan

kirajzolódnak egy rész-kutatási program és kutatói együttműködés körvonalai, amely a fenomenológia tudat- és létfilozófiai változatainak politikafilozófiai felfogását vizsgálja.

Gedő Éva a diktatúra problémájának filozófiai megközelítésével foglalkozott. Az önvonatkozás paradoxonának megjelenése a politikai rendszerekben: liberalizmusban mint a toleranciaelv paradoxona, diktatúrában, mint a paradoxon rögzítése és identitásképző elvvé emelése: „jogmegvalósítás dialektikája” (Schmitt), „keresztülhazudni magunkat az igazsághoz” (Lukács). Megközelítése szerint az önvonatkozás paradoxonának megjelenése a politikai rendszerekben azzal függ össze, hogy az önvonatkozás paradoxona az emberi létezésben nem csak *érvényesség-felfüggesztő* státusszal rendelkezik, ahogy a matematikában is felmerül, hanem az *érvényesség megalapozásának* összefüggésében is felmerül: a paradoxon megjeleníti az individuális létezés alapvető dinamikáját, amely egy véges értelemben vett általános érvényűség, azaz a történetiség megjelenésének az egzisztenciális *lehetőségfeltételét* is jelenti. Gedő a következő előadásokat tartotta a témával kapcsolatban 2015-ben: „Döntés és rosszhiszeműség Sartre-nál”. *Tengelyi László Emlékkonferencia*. ELTE BTK. (2015 március), „Az áldozat fogalmának kétértelműségei”. *Az áldozat konferencia*, Wesley János Lelkészképző Főiskola (2015 május), „A német történelemszkepticizmus”. Előadás a Wesley János Lelkészképző Főiskola. (2015 május), „A diktatúra fogalmi megragadásának problémája”. *A vallás, a tudomány, meg a politika. Konferencia* Majsai Tamás 60. születésnapjára, Wesley János Lelkészképző Főiskola. (2015 szeptember), „Válság és diktatúra Carl Schmitt weimari korszakában”. *Trauma és válság*. Nemzetközi konferencia. Eger. (2015. október)

2016

A kutatócsoport 2016-ben három szemináriumot és egy nemzetközi konferenciát tartott. Az április 8-án megtartott szemináriumon Jaspers 1933-as egyetemi reform tervezetét beszéltük meg, melyet Heidegger segítségével szeretett volna a náci döntéshozókhoz eljuttatni. Október 14-én tartottuk a második szemináriumunkat, melyen Schwendtner Tibor megjelenő könyvének (*Heidegger és a nemzetiszocializmus. Tanulmányok*) két fejezetét beszéltük meg. A harmadik szeminárium időpontja átcúsúzott 2017-re, január 4-én vitattuk meg Karácsony András új könyvét Carl Schmitt-ről. 2016 november 3-4-én kutatócsoportunk (szervezők: Olay Csaba, Schwendtner Tibor) nemzetközi konferenciát szervezett „Bildung und Universität. Karl Jaspers’ Universitätsschriften” címmel.

A kutatócsoport jó néhány könyvet is megjelentetett az utolsó évben:

Karácsony András *A jogtudomány teológusa. Carl Schmitt politikai teológiája*, Attraktor, 2016

Gedő Éva, Schwendtner Tibor (szerk.) *Filozófia és nemzetiszocializmus. Értelmezések és kontextusok*, L'Harmattan, Budapest, 2016

Schwendtner Tibor *Hatalom és filozófia. hermeneutikai, fenomenológiai megközelítések*, L'Harmattan, Budapest, 2016

Schwendtner Tibor *Heidegger és a nemzetiszocializmus. Tanulmányok*, L'Harmattan, Budapest, 2016

Ernst Reinhard Piper (szerk): *A német történészvita a holocaust egyediségéről.* , L'Harmattan, Budapest, 2017 (ford. Gedő Éva)

Schwendtner Tibor befejezte könyvét, amely Heidegger és a nemzetiszocializmus kapcsolatát dolgozta fel. A kötetben szereplő tanulmányok többsége Heidegger gondolati naplójának megjelenését követően kialakult új kutatási szituációra is választ próbál adni. Ezért a tanulmányok a hatalmas anyag feldolgozása mellett keresik azt az értelmezési módot, melynek segítségével az új szituációban érvényes interpretációk adhatók. A kötetbe válogatott írások nemcsak Heidegger politikai szerepvállalásának olyan fontos témáit vizsgálják, mint a szerepvállalás politikai filozófiai háttere, a német egyetem megújításának filozófiai megalapozása, a 30-as évek második felében kifejtett nácizmuskritika, hanem megpróbálják a felmerülő módszertani kérdéseket is megválaszolni. A kötet tanulmányai így összefüggő képet rajzolnak Heidegger és a nemzetiszocializmus kapcsolatának tényeiről, fázisairól, a politikai aktivizálódás filozófiai motívumairól és a kiábrándulás filozófiai konzekvenciáiról, továbbá kirajzolódnak azok a kritikai perspektívák is, ahonnan megfelelő távolságból tekinthetünk e rendkívül összetett viszonyrendszerre. Schwendtner 2016-ban a következő előadásokat tartotta: „A német egyetem. Fények és árnyak” előadás „Az egyetem tudományos missziója” című konferencián, Eger, 2016 árpilis, „Metafizika mint metapolitika. Heidegger '33-35-ös politikafilozófiai elgondolásai” előadás „Nyelv, közösség, végesség, identitás” című konferencián, Budapest, 2016 május 26-28., „Die Dilemmata der deutschen Universitätsidee. Jaspers, Heidegger und die humboldtsche Tradition” a „Bildung und Universität. Karl Jaspers' Universitätschriften” című nemzetközi konferencián, 2016 november 3-4., „Heidegger szabadság-fogalma” előadás „Szorongások és szabadság patológiák (Fenomenológiai és daseinanalitikai megközelítésben)” című konferencián, Szeged, 2016 november 22., „Karl Jaspers és a német egyetemi hagyomány” előadás a

„Magyar Tudomány Ünnepe” tiszteletére szervezett konferencián, Sárospatak, 2016 november 25.

Sajó Sándor a *Majdnem minden* című könyvének az angol nyelvű változatán dolgozott, amely a magyar átdolgozott és jelentősen kibővített verziója. A kibővítés több irányban történik: 1. A „megtört totalitás” alakzata Kant gondolkodásában, a kritikai, valamint a történet- és politikafilozófiájában (egy új fejezet). 2. A szegény különféle típusairól új alfejezetek (szegény egy cselekvés és egy elszenvetés miatt, saját tett és mások tettei miatt, velem szemben elkövetett és másokkal szemben elkövetett tett miatt, általam és mások által elkövetett tett miatt, etc.) 3. A kétértelműség filozófiai jelentőségéről és tapasztalati alakzatairól (kibővített és átdolgozott fejezet).

Olay Csaba 2016-ban több előadást tartott külföldön és hazánkban, valamint részben a kutatócsoport támogatásával két hónapot kutatott a berlini Műszaki Egyetemen kutatott Günter Abel irányításával. A következő előadásokat tartotta meg: „L’anticartésianisme herméneutique” - a Descartes et la phénoménologie című konferencián (Paris, 2016. február 3-5), „Human existence in the 21th century” - Nuit de la Philosophie. Prága, 2016. június 16. (Le pouvoir des images címmel (kerekasztal-beszélgetés))” Problematische Existenz in der problematischen Gesellschaft: Lukács und Jaspers” - Das Werk von Karl Jaspers im Kontext der europäischen Philosophie. Klingenthal (Elszász), 2016. szeptember 26-október 1., „Alienation in Rousseau?” – First Budapest Seminar in Early Modern Philosophy. Budapest, 2016 október 14-15., „Jaspers im Kontext der zeitgenössischen Bildungskonzepte” – Bildung und Universität Karl Jaspers’ Universitätschriften. Eger, 2016. november 3-4., „Bildungskonzepte vor und nach dem ersten Weltkrieg” – „100 Jahre Hungarologie in Berlin”. Berlin, 2016. november 18-19.

Loboczky János a pályázat tematikáján belül elsősorban Gadamer 30-as, 40-es évekbeli írásait tanulmányozta. Arra a kérdésre kereste a választ, hogy a náci Németországban befolyásolta-e Gadamer témaválasztásait és filozófiai szemléletét a kialakult totalitárius rendszer. A vizsgált szövegek, Gadamer későbbi visszatekintései, illetve vele készült interjúk alapján azt állapíthatta meg, hogy Gadamer elhatárolódott a nemzetiszocialista ideológia bármiféle „filozófiai” kiszolgálásától. Inkább azt az utat választotta, hogy a hermeneutikai szemlélete szempontjából egyébként is fontos platóni filozófiával (államelmélet, nevelésfilozófia, a

művészetek megítélése, erénytan) foglalkozott behatóan. Ez egyfajta „filozófiai menedék” is volt számára ekkor.

Horváth Orsolya 2016-ban ugyancsak a tavalyi évben zajló kutatásait vitte tovább.

Befejeződtek a Heidegger istenfogalmát fürkésző tanulmán szerkesztési munkálatai. Emellett az OTKA csoport konferencia-előadásain alapuló tanulmányok megjelenésre való előkészítése is megtörtént. Az aktuális évben született meg a „*Szóljunk? Ne szóljunk? Mit mondjunk?*” *Bultmann és Heidegger '33-as beszédei* című tanulmány. A 2016-os év OTKA tematikához kapcsolódó legfontosabb kutatási anyag Horváth Orsolya számára kétségtelenül Heidegger korai vallásfenomenológiai előadásai voltak (GA 60) – az ezzel kapcsolatosan született előadást lásd alább –, mely élmény, újra-felfedezés akaratlanul is meghatározza a következő időszak gondolkodását is.

Horváth a következő előadásokat tartotta 2016-ban: A tisztaság mint tisztátalanság. Luther prédikációja a tiszta szívről”. 2016. október 14-15. „*Purum et immundum.*” *Vallástudományi konferencia a tisztaságról és tisztátalanságról.* Budapest, ELTE BTK Vallástudományi Központ. „Heidegger és a megtérés mint egzisztenciatorés fenomenológiai hozzáférhetősége”. 2016. szeptember 22-23. Budapest, ELTE BTK Filozófia Intézet évnyitó konferencia, „Vallásos élmény és nemi ösztön – Rudolf Otto küzdelme az irracionálissal”. *Erősz és alteritás.* 2016. március 24-25. Budapest, Magyar Fenomenológiai Egyesület, ELTE BTK Filozófia Intézet

Karácsony András lezárta Carl Schmitt politikai teológia felfogásának elemzését és az erről szóló monográfiája meg is jelent. Ebben a témakörben született további munkái a kutatócsoport tanulmányköteteiben jelentek meg (Metz új politikai teológiájáról, illetve Heidegger Hegel államfelfogásáról szóló írások).

Marosán Bence a 2016-os évben részben továbbra is Husserl és Heidegger politika- és társadalomfilozófiája közti párhuzamokra összpontosított, részben Heidegger saját, harmincas évekbeli politikaelméletének bizonyos meghatározó motívumaival foglalkozott. Ami Husserlre illeti: vele kapcsolatban arra szeretett volna mindenekelőtt rámutatni, hogy a felvilágosodás ezen kései követőjének személyében nem csupán egy kritikátlan modernizmussal van dolgunk, hanem a modernitástól örökölt ész-fogalom lényegi átalakításával, és annak politika- és társadalomfilozófiai alkalmazásával. Husserlnél egy lényegileg diszkurzív ész-fogalom jelent meg; a vitán, az evidens belátáson és a kritikán alapuló racionalitás-koncepció.

Heideggernél, ezzel szemben, különböző hangsúlyokkal bár, de mindig erőteljes maradt az antimodernista attitűd; (kései korszakában, mindenekelőtt az ötvenes évektől kezdve, még a korábbi évtizedeknél is sokkal erősebb). Husserlrel szemben Heideggernek kifejezett fenntartásai vannak a mindenkire egyaránt jellemző és kiterjedő univerzális ésszerűség elképzeléseivel szemben. Heidegger politika- és társadalomfilozófiai megfontolásaiba határozottan arisztokratikus színezetű momentumok vegyülnek. A lét és a történelem nagy eseményeihez nincs mindenkinek egyenlő hozzáférési esélye; vannak, akiknek a nagy folyamatokra és eseményeknek jobb rálátásuk van, mint a többieknek. A társadalom vezetését is elsősorban rájuk kell bízni; (ezek az elképzelések látszanak kirajzolódni a harmincas évek, különösen annak első felének írásaiból). A politikai cselekvés, a művészi alkotáshoz hasonlóan, úgy tűnik föl, mint az igazság (a Lét igazságának) mozgásba vagy működésbe hozása. Az igazi, autentikus politikai cselekvés, melyet Heidegger *par excellence* társadalmi cselekvésként, a közösségi létezés egyik formájaként határoz meg, a harmincas évek első felének (és egyes későbbi szövegekben is) szoros kapcsolatot mutat a művészi alkotással: a világtörténelmi tettek grandiózus alkotásokként jelennek meg. Olyanként, mint amelyek új irányt szabnak a léttörténet menetének; (amire a művészet és a gondolkodás is képes Heidegger szerint). Marosán előadást tartott „Értelem és érzelm: megjegyzések Husserl és Heidegger érzelm-elméletéhez” címmel az „Érzelm” című konferencián, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Filozófiai Intézet.

Gedő Éva a német történészvita fordításán dolgozott, továbbá a következő előadásokat tartotta 2016-ban: „Nolte és Habermas vitája a holokauszt egyediségéről”, az MTA Filozófiai Intézetben, Társadalomfilozófiai vitakör, „Szabadság és időbeliség a daseinanalízisben” (Krékits Józseffel) A *Pszichoterápia* folyóirat 2016-os konferenciája (2016 május), „Rosszhiszeműség és szabadság Sartre-nál”, Magyar Tudomány Ünnepe. Wesley János Főiskola, „Grenzsituation und Entscheidung”, *Bildung und Universität – Karl Jaspers' Universitätsschriften* című nemzetközi konferencián. Egerben, „Rosszhiszeműség és szabadság Sartre-nál”, Szegeden a „Szorongások és szabadság-patológiák (Fenomenológiai és daseinanalitikai megközelítésben)” című konferencián, „Normativität im Begriff des Politischen von Carl Schmitt”, *Forschungskolloquium*. 2016 december, Universität Essen

Toronyai Gábor tovább dolgozott a két tanulmányán, amelyek aztán a kutatócsoport által 2016 végén publikált kötetekben jelentek meg. „A politikum és az állam transzcendentális fenomenológiai 'helye'” című tanulmány főbb eredményei: A „politikum” helyét Husserlnél

a kommunikatív normalizációként értett transzcendentális interszubjektivitás fogalmában lokalizálhatjuk. Az interszubjektivitás kommunikatív normalizációs valóságképzésként való megértéséből pedig a politikum kettőssége adódik: 1. a vélemények kommunikatív normalizációjának, a kommunikációs folyamat jellegének, a kommunikáció szerkezetének a meghatározása, döntő alakítása; 2. a kommunikáció tartalmainak, az irányadó eszméknek, a társadalom célkitűzéseinek eldöntése. A két vonás összekapcsolása révén a kommunikatív valóságképzés husserli fogalmából a politikum rend- és rendszerképzésként való felfogása rajzolódik ki. A „'Heidegger gondolkodásában nincs hely politikai filozófia számára'. Leo Strauss Heidegger gondolkodásának a politikához és a politikai filozófiához való viszonyáról.” című tanulmány főbb eredményei: A straussi Heidegger-kritika politikai filozófiai dimenziójának bemutatása során néhány releváns ponton újabban ismertté vált szövegeket – Heideggernek az 1933-1934-es, illetve 1934-1935-ös téli szemeszterekben, politikai filozófiai témákról tartott szemináriumainak anyagát - is bevon a képbe. Továbbá az utóbbi időszak kutatási eredményeire támaszkodva kiegészíti a magyar kutatást azokkal a vonásokkal, amelyek részletezettebbé teszik Strauss Heidegger-kritikáját, illetve kiemelik Heidegger jelentőségét Strauss gondolkodása számára.

Cs. Kiss Lajos „Az érték logikája: zsarnokság vagy szabadság? Carl Schmitt értékfilozófia kritikája és Martin Heidegger Nietzsche-értelmezése” című kéziratán dolgozott. Carl Schmitt értékfilozófia-kritikája abból a szemantikai tényből indul ki, hogy a klasszikus erényfogalom helyében a polgári jogállamiság korszakában az érték fogalma lépett. Itt vette kezdetét az a folyamat, amelyben a létezők, a dolgok és személyek, minden vonatkozásban értékke, a mindennapi élet, a szellemi-tárgyi területek pedig az „általános érték-értékesítés” (Verwertung) terepévé váltak, s kizárólag értéknézőpontokból közelíthetők meg, értelmesen csak értékfogalmakban gondolhatók el, csak az értékek nyelvén fejezhetők ki, végső soron csak az érték forma-meghatározásának az összefüggésében tematizálhatók. Az érték az érzés, a szemlélet, a gondolkodás, a megismerés, a nyelv, a beszéd, a cselekvés értelemsíkjait uraló formafogalomként univerzálissá, a szekularizációs folyamat beteljesítőjévé vált. Schmitt előadása, majd a közléshez írt Előszó e folyamat mély értelmű elemzése és kritikája, amelyhez Heidegger filozófiai helyzetértelmezése (Nietzsche-tanulmányok) jelentette a kiindulópontot. A kapcsolódás lehetőséget teremt a jogtudós és a filozófus lételméleti álláspontjainak az összehasonlító elemzésére. Továbbá *Cs. Kiss Lajos: Carl Schmitt elméleti kortársi-kritikai kontextusban. Tanulmányok Carl Schmitttről* című könyv szerkesztését

végezte el, illetve a kötethez előszót írt, amely többek között összefoglalja a Martin Heidegger és a nemzetiszocializmus kutatás eredményeit, Carl Schmitt és Martin Heidegger problematikus viszonyára tekintettel.